

Ord- og begrebsliste

Abrahams børn jødernes egen betegnelse for det jødiske folk

Adonai et af Guds tilnavne. Hebr.: Min Herre

Amida Bøn der fremsiges stående tre gange dagligt. Også kaldt 18-bønnen p.gr.a. de oprindeligt 18 velsignelser den indeholder. Hebr.: stående.

AmOra, flertal amoraim Betegnelse på de lærde, der efter redaktionen af Mishna beskaeftigede sig med at fortolke den (Gemara). Hebr.: fremsigere).

antisemitisme fjendskab over for jøder og jødedom; egl. fjendskab over for folkeslag af den semitiske race, men retter sig i praksis kun mod jøder

Antikrist forbindes i NT med 'lovløshedens menneske', 'vederstyggheden'. Personificeret som Kristi opponent: Djævelen

antropomorfisme det fænomen, at mennesket forestiller sig og afbilder gud el. guder i menneskelig skikkelse og med menneskelige kvaliteter

apokalypse troen på at Gud siden skabelsen og syndefaldet har planlagt et frelsende indgreb hvor den endelige kamp mellem Gud og Satan skal stå (dommedag), og hvor Gudsriget oprettes

apostasi religiøst frafald

Aramæisk semitisk sprog, der taltes i hele det Mellemøstlige rum fra Babylon til Det Hellige Land i sidste del af Bibelsk tid - nært beslægtet med hebræisk. Del af Talmud blev affattet på a.

ark *kasse (Pagtens ark); båd (Noahs ark)*

autodafé andet ord for inkquisition

axis mundi universets centrum/akse for næsten enhver religion. Oftest er der tale om centrum på kultpladsen der kan have mere eller mindre permanent karakter, i jødedom: Templet

Baal Shem grundlægger af Hassidismen - også kaldet Besht

Bar Mitsva, dvs. være forpligtet til at opfylde alle budene. Når en dreng er fyldt 13 år, er han fuldgældigt medlem af menigheden og personligt ansvarlig. Hebr.: søn af budet

Bat Mitsva. Når pigen er fyldt 12 år, er hun personligt ansvarlig. Hebr.: datter af budet

bederemme - 'tefillin' - anvendes for at 'binde Guds ord for hjerte, hånd og sind.' Anlægges af alle mænd efter bar mitzwah

bedetime Iflg. Mishna skal enhver troende jøde bede Shema-bønnen 3 gange om dagen: formiddag, eftermiddag og ved sengetid.

billedforbud i ortodoks jødedom afvises enhver form for billedlig fremstilling; Oldkirken overtog forbudet frem til ca. 200 hvor man begyndte at udsmykke bl.a. katakomber; islam følger jødisk trad.

Brith Milah (omskærelsens pagt), tegnet på en evig pagt mellem Gud og Abraham og hans slægt (1. Mosebog kap. 17).

Chuppah bryllupsbaldakin, der holdes over brud og gom ved vielsen, de fire stave der holder baldakinen holdes af parrets familie eller venner

Damaskusskriftet hebræisk skrift fundet i Cairo i 1896. Stammer fra Dødehavsskettens religiøse skrifsamlinger

dekalogen De Ti Bud

dhizya (arabisk) muslimsk begreb for den kontrakt jøder, kristne og zarathustraer måtte indgå for at kunne leve i fred i den muslimske verden uden tvangskonvertering og med ret til at dyrke egen religion, dog med anerkendelse af muslimsk overherredømme og indenfor muslimsk lov, Sharia

Dhimmi jøde, kristen eller zarathustra der har indgået kontrakten, dhizya og erkendt at være muslimen underlegen

diaspora det jødiske folks eksil fra Israel efter 70CE

dogmatik troslære; systematisk fremstilling af en religions læresætninger

dommedag den dag hvor Gud sejrer endeligt over det onde, og hvor menneskers handlinger skal underkastes dom

dommer en krigshøvding som samlede og stod i spidsen for de 12 stammer når nationen truedes udefra - fungerede i det daglige som lovsigemænd

Eksilet når e. står alene, refereres til eksilet i

Babylon (se diasporah)

ekskommunikation *Nidui*, der er en tidsbegrænset ekskommunikation og *herem*, der er en permanent ekskommunikation. Er i dag ude af brug

ejendomsfolk jødernes betegnelse for Israel som Guds eget folk - Guds ejendomsfolk

eksegese udlægning af en tekst; (bibel)fortolkning

eksodus 1. 2. Mosebog; 2. udvandringen fra Egypten, modtagelsen af Moseloven og De Ti Bud

Eloheinu Hebr.: vor Gud

emana^otion udstrømning; den proces hvorved det værende iflg. ny-platonisme og gnosticisme bliver til idet det strømmer fra guden ud i en tilblivelse i realitet; jo længere fra kilden det udstrømmende bliver, jo mere ufuldkomment bliver det (Kabbalisme)

Erets Yisrael (landet Israel). Det bibelske navn på det landområde, Gud lovede Abraham. Siden det andet tempels tid var det betegnelsen på Det forjættede land og fik dermed også et religiøst og messiansk indhold. I tiden fra slutningen af 1. verdenskrig og frem til Israels etablering i 1948 var det den jødiske betegnelse for det britiske mandat område

eskatologi læren om de sidste tider, dom-medagslære; læren om det endegyldige som mennesket venter fra Gud

essæer sekt i Israel ca. 160 fvt - 70 evt, der levede i afsondret fællesskab, iagttag sabbatshvilen strengt og forkastede krigstjeneste og blodofre

farisæerne en af de vigtigste strømninger i jødedommen efter 70; den strømning der sikrede jødedommens overlevelse, grundlægger talmudisk tradition. og rabbinsk jødedom

faste afholdenhed fra spise og drikke i et afgrænset tidsrum; (jød.) udtryk for sorg og praktiseres under Yom Kippur

forjættelse løfte, kendes fra tempelkulten hvor tanken - i Nytårsfesten - er afspejlet i forestillingen om Guds udvælgelse af Israels folk samt hans løfter om folkets fremgang og lykke og ikke mindst forventningen om det messianske rige

forsoningsdagen den dag hvor Aron skal bringe soning for folkets synd ved ofring, opr. del af Nytårsfesten, i dag selvstændig dag ☩ Yom Kippur

friår det år (hvert 7.) hvor jøderne skulle eftergive skyldnere og frigive slaver

Ge^ohenna ‘helvede’; dalen Hinnom uden for Jerusalem hvor den før-jødiske kult ofrede småbørn til Moloch

genløser Gud som den der griber ind og udfrier folket fra slaveriet i Egypten og fangenskab i Babylon

goi jødisk betegnelse for en ikke-jøde, Sabbats goi er en ikke-jøde, der varetager det på Sabbat forbudte arbejde for en jødisk familie

Gemara Betegnelse for de diskussioner og forklaringer, amoraim fremkom med om Mishna. Hebr.: fuldendelse, tradition.

Gematria tal- og bogstavsmystik - kabbalah

gilgul sjælevandring, den tanke at man gennem inderliggørelse kan frigøre sin sjæl og lade den nærme sig Gud.

Grædemuren også kaldet ‘vestmuren’ Muren er en ille del af en flere hundrede m. lang mur omkring Templet og er i dag traditionelt det helligste sted for jødedommen. Juridisk er muren en del af Tempelbjerget, hvorfor den falder ind under den islamiske religiøse myndighed: Wakf

Haggada Om den del af rabbinsk lærdom, som ikke tilhører Halakha, men er en udvidelse af de fortællende, historiske og etiske dele af Tanakh. Hebr.: fortællen

Haggada shel Pesach (Hebr.: fortælling om Pesach), en fastlagt rækkefølge af velsignelser, bønner, midrashiske kommentar og salmer, der reciteres på festens første aften til minde om udgangen af Egypten og den nyvundne frihed (2. Mosebog. 12).

Halakha Om den del af rabbinsk lærdom, der anviser mennesker, hvordan de skal gå ad (følge) den rette vej, altså angiver lovene for relationerne mellem Gud og mennesker samt menneskene indbyrdes. Bruges både om den enkelte lov og om hele lovkomplekset. Hebr.: gåen .

hallel messiansk lovsang, indgår i tempelkultens påskemåltid ☩ halleluja

halleluja lovprisning af Herren, lovet være Herren hebr.: ha^olelu^ojah : lovsyng Gud

Hanukkah 8 dages lysfest til minde om Judah Makkabærens opstand mod græsk besættelse 168-163 f.v.t.. hebr.: ^ochannukah : helligelse

Hassidisme) jødisk sekt grundlagt af Baal Shem Tov i Polen i det 18. årh. hebr. af chassiֿdut - fromhed

Hebron Fædrenes By. Blandt de ældste byer på Vestbredden. I helligdommen Makpelahs Hule ligger Abraham, Sarah, Isak og Jakob begravet. Iflg. jødisk folklore er hulen indgangen til Edens have

hosanna optræder i Biblen som et råb til Gud om hjælp; senere “Leve!”, “Hil!” hoshiֿanah : frels!

håndspåbyggelse gestus ved 1) velsignelse; 2) ofring hvor **h.** overfører folkets eller individets synder til offerdyret; 3) ved indsættelse af personer i vigtige embeder

immanent nærværende i verden

Jahve navnet på Israels Gud, må ikke udtales, hvorfor man i stedet indsætter ordet Adonai = Herren, når man beder eller læser fra Biblen og ellers Ha Shem = Navnet, når man refererer til Gud Hebr. אֱלֹהִים [jeֿhova] : JEG ER

Jamnia-synoden møde i Jamnia rabbinerkollegiet i 90, hvor den jødiske Bibel i dens nuværende skikkelse ‘kanoniseredes’

Jeshivah, Yeshivah (*akademi*) talmudskole, fortsættelse af de Gaonske akademier i Babylon og Palæstina

Jiddish, Yiddish sprog talt af øst-europæiske jøder de sidste 500 år. **J.** er en blanding af plattysk, polsk, russisk, iblandet hebræiske gloser. Skriftsproget bruger det hebræiske alfabet
📖 Ladino

JHVH (Jahve) Guds egennavn, Tetragrammet, der ikke må udtales. I stedet siges Adonai eller haShem Hebr.: navnet.

Jubelåret Hvert 50. år er et jubelår, iflg. 3. Mos.25

kabbala mysticisme, overleveringen/modtagelsen af de guddommelige hemmeligheder
Hebr.: kabaֿla - tradition -modtage

kaddish bøn for de døde, indeholdende en dramatisering og reaktualisering af den oprindelige skabelsesakt iflg. myten. Aram. af kadush: hellig

kanaanæisk religion den i (Israel) Kanaans Land eksisterende religion ved hebræernes indtog, Baalskult, hvis pantheon omfattede El, Baal, Anat og Ashera, frugtbarhedskult, omtales ofte i GT som en konkurre-rende rel.

kiddush lovprisning, helliggørelse af Sabbath og andre højtider samt velsignelse af vinen til måltidet

konvertere omvende sig til anden religion
bemærk: man kan konvertere til jødedom, men ikke fra jødedom

kosher i overensstemmelse med diætreglerne i Moseloven - **kashrut**, det der er rituelt korrekt Hebr.: kaֿsher - rituelt korrekt, tilladt/egnet

kosmologi læren om universets og livets sammenhæng i rel. forståelse

kosmogoni læren om altings opståen (genese)

kulthero forfader fra ur-tiden, typisk den der skabte kulturen, f.eks. Adam, Noah, Abraham

Ladino sprog talt af de spanske jøder. **L.** er en blanding af spansk og hebræisk
📖 Jiddish

lodkastning form for sandsigning der i Bibelen betegnes som et middel til at finde frem til Guds vilje. Kendes fra de fleste re-ligioner som en måde at placere skyld på ☩ Purim

livets bog den bog Gud fører og hvori de levendes navne er optegnet; i old-jødisk apokalyptik fortegnelse over den ‘hellige rest’

løvhyttfest ☩ sukkot

matzah påskens usyrede brød, spises til minde om exodus Hebr.: maֿtzah - usyret brød

menora syvarmet lysestage som opr. stod i tabernaklet og i templet. I dag israelsk statssymbol

messianisme bevægelser og holdninger præget af forventningen om en kommende frelsende Messias Hebr. mesjiֿchiut - messiasbevægelse

Messias gr. ord for det hebr. ‘hamassiah’ og synonymt med ‘christos’; titel for dels ypperstepræsten dels kongen i GT og endvidere som betegnelse for den af Davids slægt ventede konge, der skulle skabe det messianske rige, jf. den messianske forjættelse.
Hebr. maֿshiach - Herrens salvede

mezuzah lille kapsel indeholdende pergament med ord fra 5. Mos. 6,4-9 anbragt på alle dørstolper i et jødisk hjem, som foreskrevet: “Du skal skrive [disse ord] på dine dørstolper og dine porte.” (5. Mos. 11,20)
Hebr. meֿzuzah - dørstolpe

Midrash særlig genre inden for rabbinisk litteratur, der består af prædikensamlinger. Disse kan både indeholde bibelfortolkninger og opbyggelige taler, men også Halakha og Haggada, således at de udgør en løbende fortællende kommentar til særlige dele af Tanakh. Hebr.: undersøgelse.

Mikveh rituelt bad, bruges før Sabbat og i forbindelse med ophør af kvindens menstruation

Minyan. Betegnelse på det antal voksne mænd på 13 år eller derover, der kræves for at en menighedsgudstjeneste og visse andre religiøse ceremonier kan finde sted. Hebr.: antal

Mishna bruges om den oprindeligt mundtlige lov, der er udviklet på basis af lovene i Mosebøgerne. Hebr.: gentagelse

Mitsva betegner enten en god gerning/ hellig pligt, eller de traditionelt 613 bibelske bud, 248 påbud og 365 forbud. Hebr.: - befaling

mosaisk som angår den jød. rel.
af ty. mosaisch,- af Moses

Moseloven Torah og Mosebøgerne, idet størstedelen af disse udgøres af **M.**; består af 613 bud hvoraf de rituelle og kultiske er midlertidigt suspenderede efter Temples ø-delæggelse, de centrale er De Ti Bud og Den Gyldne Regel
⊕ pentateuken, ⊕ torah

nåde Guds ubegrænsede og ubegrundede kærlighed til og tilgivelse af sit folk

pagt det bindende fællesskab mellem Gud og det jødiske folk, Israel og Jahve

pagtstegn i GT finder man en række **p.** bl.a. regnbuen (tegnet på Noah's pagt), omskærelse (tegnet på Abraham's pagt) og stendyssen (tegnet på Jakob's pagt)
⌚ pagt

Panteisme den idé, at verdensaltet og Gud er ét, i modstrid med jødisk (og kristent/islamisk) forståelse af Skaberen som værende væsensforskellig fra skaberværket

paradis den mytiske urtilstand samt, i apokalyptisk forstand, Gudsriget

patriark stamfader - forfader; i jødedom Abraham, Isak og Jakob

Pentateuken De fem Mosebøger i GT
⌚ Tora

Peot øreløkkkerne, der bæres af meget ortodokse

Ashkenazi mænd. Begrundes med det Bibelske forbud mod ‘ at klippe tindingerne’

pesach påskefesten der indledes med det højtidelige påskemåltid; i hele ugen spises usyret brød Hebr. ⚙ pesach - gå forbi

polyteisme dyrkelse af flere guder, mods. ☞
monoteisme

Purim forårsfest til minde om jødernes redning ved Esthers hjælp
Hebr. purim - lodder ⌚ lodkastning

rabbi titel for lovkyndig el. skriftlærd
Hebr. ⚙ rabbi - min lærer

rabbinat rabinerråd til afgørelse af rel. spørgsmål
Hebr. raba⚙nut - rabbiner råd

rab⚙biner lovkyndig; ‘præst’/lærer ved en synagoge

reformjødedom bevægelse inden for jødedommen, opstået i beg. af 1800-tallet med den hensigt at tilnærme jødedommen til moderne vestlig kultur. Tog først afstand til Talmud og jødiske tradition uden for TaNaKh, men er efter zionismen og tilbagevenden til Israel ved at tilnærme sig traditionel jødedom

rest, den hellige den hellige rest som har holdt Loven og som skal frelses og indgå i Gudsriget ved Dommedag

retfærdighedens lærer titel fundet i Dødehavsrullerne; **r.l.** er omgærdet med *mystik*. Nogle mener at **r.l.** er sektens stifter, andre at der er tale om en embedstitel

ritualbad bad til rituel renselse; findes overalt i forb. m. synagoger; ⌚ mikveh; - det rituelle bad kendes også fra islam i forb. m. moskéer

ritus religiøs skik, ceremoni

Rosh haShanah nytårsfest

Rådet 📩 sanhedrin

sabbat 7.-dagen; på 7.dagen hvilede Herren. 4. bud: “Husk sabbatsdagen og hold den hellig”. **S.** skal være en arbejdsfri dag og en kilde til åndelig berigelse samt famili-ens dag. **S.** ses som et mikro-kosmos af det kommende Gudsrige. **S.** refereres til som jødedommens 'dron-ning' - sabbatsbruden. **S.** er trefoldig hellig: hviledag - hellig dag - glædesdag. Fredag aften til lørdag aften.
Hebr. sha⚙bat - hviledag - 7. dag - ophør med

arbejde

saddukæerne aristokratisk-præstelig pro-romersk retning i senjødedommen, formodes beslægtet med ypperstepræsten Zaddok, tæt knyttet til templet og ophørte med dettes fald
Hebr. tzaduֿki - saddukæer

Salmernes Bog hører til tredje del af TaNaKh; **S.** består af 150 salmer inddelt i 3 hovedtyper: Hymnerne der lovpriser Gud, Klagesalmerne der bønfaller Gud og Takkesalmerne der takker Gud. Salmerne har elementer af en hebræisk trosform der adskiller sig noget fra trad. jødedom, fx kaoskamp

samaritanere religiøs gruppe i Samaria, der opfatter sig som de mest oprindelige jøder, men af jødedommen ses som et hedensk blandingsfolk der dog lever strengt efter Loven. Deres tempel lå på bjerget Gazarim

sanheֿdrin øverste jødiske religiøse og juridiske rådsforsamling ('senat') i romerske pe-riode bestående af 70 rabbinere. I dag delvist afløst af rabbinuttet, som dog kun tager sig af rel. affærer.

Satan betegnelse for Djævlen, betyder 'modstand'. Oprindeligt Jahves hjælper, men personificeres som 'det onde' og Jahves modstander og antitese.
Hebr. ha saֿtan - Satan - falden engel

schofar liturgisk blæseinstrument med to toner med form som et bukke- el. vædderhorn
Hebr. shoֿfar - horn

Seder (Hebr.: orden). Fast rækkefølge, bruges især om Pesachfestens ritual på den første aften.

sefardi orientalsk jøde fra den spansk-portugisiske diaspora. Efter 1492 udvandrede denne gruppe til resten af Europa, Nordafrika og Amerika.
Hebr. seֿfardi - spansk

Septuaginta den ældste oversættelse af TaNaKh eller GT. Iflg. overleveringen blev værket oversat til græsk af 70 jødiske skriftkloge omkr. 300 f.v.t.

Shavuot fest, der dels er en frugtbarhedsfest (den første frugts fest), dels fejrer lovgivningen på Sinai bjerg. Falder sammen med kristendommens første pinse (Helligåndens komme). Festen varer en uge og kaldes ugefesten
Hebr. shavuֿot - ugerne

Shekinah Guds nærvær i verden

Shemah (Hebr.:hør). Den række af Tora-vers, der reciteres to gange dagligt, ved morgen- og aftenbønnen. Består af tre dele fra Tora: 5. Mosebog 6, 4-9; 5. Mosebog 11, 13-21; samt 4. Mosebog 15, 37-41. Shema bruges også som en bekræftelse på Guds enhed og på tilhørsforholdet til jødedommen, hvorved den er blevet en slags "trosbekendelse", omend en sådan egentlig ikke eksisterer eller er påkrævet.

Shivah (syv) betegnelse for den 7 dage lange sørgeperiode efteren begravelse hvor den nærmeste familie ikke forlader hjemmet

skriftklog betegnelse opstået efter eksilet i Babylon hvor skriftkloge fungerede som en tidlig form for rabbinere

skuebrød 12 usyrede skuebrød lagdes ud i templet som takoffer til Jahve. På sabbat lægges to usyrede skuebrød frem i hvert jødiske hjem

spiseregler, jødiske Moseloven tillader kun kosher føde, dvs. alt vegetabilsk, skællede fisk, drøvtyggere med spaltede klove, endvidere skal andre dyr anvendt til menneskeføde 'schächtes', dvs. slagtes rituelt og afblødes. Der er forbud mod at spise blodsaf, der er helligt
Ⓢ kosher

synagoge gudstjenestehus - og lærehus

synd enhver form for fællesskabsnedbrydende handling. I ældre tid betragtedes s. som et kollektivt problem, idet den enkeltes s. kunne medføre Guds straf over hele folket. Der skelnes mellem tre former for s.: pga. uvidenhed, trods bedreviden og i oprør. Det er s. der holder mennesket og Gud adskilt. Der er ikke i jødedommen en tanke om arvesynd.

syndefald Adams og Evas ulydighed mod Gud hvorved synden kom ind i verden.

syndflod Guds straf for menneskehedens frafald. Menneskene udryddes på nær en familie og 'genfødes' sammen med dyrearterne.

Synedriet Ⓢ Sanhedrin

sækularisering verdsliggørelse; samfundslivets frigørelse fra det rel. grundlag; dualisme

Talmud videreførelse af den mundtligt overleverede Tora nedskrevet i de første århundreder f.v.t. Der findes to Talmud: Den Babilonske Talmud og Den Jerusalemiske Talmud. Talmud kan deles op i Mishnah og - som en tilføjelse til Mishnah - Gemara. Talmud kan ses som en kommentar til og fortolkning af Tora og

som en rettesnor for jødisk liv og ånd
Hebr. ✠almud - studium

Tanakh (Tora = Mosebøgerne, Neviim = Profeterne, Khetuvim = Skrifterne). Initialord for de hellige skrifter, “ Bibelen “ .

Tanna, flertal tannaim (Hebr.:gentager), betegner de lærde, der på basis af Tora udarbejdede Mishna.

Talmud (Hebr.:studerer/studium) betegner Mishna med dens Gemara. Bruges generelt om den Talmud, der fremkom i Babylonien, selv om der også opstod en Talmud i Erets Ysrael.

tefillin bederemme fastgjort til to kapsler indeholdende Guds ord - “ Du skal binde dem om din hånd som et tegn, de skal sidde på din pande som et mærke...” fra Shemah bønner
Hebr. tefi ✠lin - kapsler

teodicé gudsforsvar; forsøg på at bringe troen på Guds retfærdighed i overensstemmelse med den onde verden

teosofi rel. retning som ad intuitiv vej søger at nå til gudserkendelse, delvis byggende på ind. religionsfilosofi og andre rel. systemer som f.eks. mysticisme

Tora (Hebr.: undervisning, lære, kundskab) betegner både den lære, Moses modtog fra Gud, og de fem bøger, der traditionelt tilskrives Moses.

Transcendent uden for verden

udvandring fra Egypten ☺ Exodus

udvælgelse ☺ Ejendomsfolk ☺ Pagt

Ulpan moderne intensiv sprogskole, hvor emigranter indføres i hebræisk

urim og tummim de orakellodder hvormed israelitterne spurgte om Jahves vilje
☺ purim

Yom Kippur *soningsdagen, højtidelig fastedag den 10. dag i den 7. måned*
Hebr. yom ha kippu ✠rim - forsoningernes dag

ypperstepræst Moses broder Aron var den første ypperstepræst og titlen kunne som arvelig kun tilfalde Arons efterkommere. **Y.** var den eneste der måtte betrede det allerhelligste i helligdommen - tabernaklet og Templets inderste kammer

zelot opr. medlem af et fanatisk, jødisk parti i oprør mod det romerske herredømme i Palæstina på Jesu tid; fanatisk forkæmper for en tro af græsk _ en der er ekstrem ivrig

Zion. Navnet blev tidligt i jødisk historie synonymt med Jerusalem og har siden det babylonske eksil været brugt som betegnelse for det jødiske folks længsel efter dets hjemland, Erets Yisrael (Salme 137).

zionisme den jødiske længsel i diasporahen efter at vende hjem til Israel og Jerusalem - ideologi stiftet af Th.. Hertzl med omkring ideen om at jødedommen skal vende tilbage til hjemlandet Palæstina og genopbygge Israel - socialistisk og ikke-religiøs bevægelse